

ных привносить в художественное пространство мюзикла элементы и средства выразительности национального музыкально-театрального искусства. Как белорусские, так и китайские авторы обращаются к богатейшей сокровищнице народного творчества, используют народные сюжеты, мотивы, образы, мелодии.

Опираясь на мировой опыт создания мюзиклов, современные белорусские авторы и постановщики продолжают продвигаться по пути самоопределения. Знаковым событием стала постановка мюзикла «Софья Гольшанская» В. Кондрусевича, состоявшаяся на сцене Белорусского государственного академического музыкального театра. Национальная специфика мюзикла заключается не только во внешних признаках, связанных с обращением к событиям белорусской истории, но и в преемственных связях с национальной классикой в области академической и эстрадной музыки, что приобщает зрителя к белорусской культуре, активизирует внимание к знаковым для национальной культуры традициям, обращает к национальным истокам культуры и искусства.

Библиографический список

1. Бабич, Т. Н. Мюзикл на сцене современного театра Беларуси : художественно-эстетический аспект / Т. Н. Бабич // Духоўныя асновы сучаснай культуры : праблемы захавання культурнай спадчыны : XVI Міжнар. Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, прысвеч. Дням славянскага пісьменства і культуры : матэр. Міжнар. навук. канф., Мінск, 26–28 мая 2010 г. : у 2 т. / рэдкал. : М. А. Мажэйка [і інш.]. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2011. – Т. 2. – С. 17–21.
2. Фэн, Юань. Современное положение китайской оперы и мюзикла / Юань Фэн, Чжунлин Ло. – Харбин : Хэйлунцзян, 2003. – 390 с. (на кит. яз.).
3. Цю, Цихун. Китайская опера и мюзикл в новом веке / Цихун Цю // Народная музыка. – 2001. – №9. – С. 20–23 (на кит. яз.).
4. Ювченко, Н. А. Музыка в драматическом театре Беларуси : XX – начало XXI века / Н. А. Ювченко. – Минск : Бел. наука, 2007. – 270 с.

ЛІНГВІСТЫЧНЫЯ І ПСІХАЛАГІЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ НАМІНАЦЫІ ПРАЯЎ ЭМОЦЫІ СТРАХУ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

А. А. Носік (Мінск, Беларусь)

Артыкул прысвечаны пытанням першаснай і другаснай намінацыі лексічных адзінак з семантычным кампанентам 'страх'. Прааналізаваны асноўныя погляды на эмоцыю страху ў псіхалагічных даследаваннях. Выяўлены групы найменняў, якія найбольш дакладна перадаюць магчымыя формы праяўлення страху.

Ключавыя словы: лексіка беларускай мовы; эмоцыі; страх; першасная намінацыя; канатацыя.

У працэсе сацыялізацыі чалавек няўхільна сутыкаецца з неспрыяльнымі умовамі, нечаканымі сітуацыямі, якія прыводзяць да з'яўлення эмоцыі

страху. Яна лічыцца адной з самых частых у эмацыянальным жыцці чалавека, таму заўсёды выклікае вялікую цікавасць у псіхолагаў і прадстаўнікоў сумежных навук.

Даследаванне прычын страху спрыяе больш дакладнай намінацыі яго спецыфічных праяў і ўсталяванню сістэмных сувязей у межах лексіка-семантычных груп.

Вялікую ўвагу пры апісанні псіхічных станаў чалавека псіхолагі надаюць прычынам іх узнікнення. Так, спасылаючыся на папярэднія даследаванні Дж. Боўлбі [1], Я. П. Ільін прытрымліваецца меркавання, што прычыны страху можна размежаваць на 2 групы: «прыродныя стымулы» (вышыня, боль, адзінота, невядомасць, раптоўнае прыбліжэнне, раптоўнае змяненне стымулу) і «вытворныя стымулы», якія ўзнікаюць на падставе папярэдніх (цёмната, цеснота, незнаёмыя прадметы, незнаёмыя людзі, боязь жывёл) [3, с.164] і залежаць ад канкрэтных сітуацый і асаблівасцей культуры.

Да ліку асноўных прычын страху К. Ізард аднёс знешнія падзеі, схільнасці, патрэбы, эмоцыі і кагнітыўныя працэсы [2, с. 315]. У дадзеным кантэксце (пры даследаванні лексічнага патэнцыялу праяў страху) дастаткова пераканаўчым бачыцца погляд В. І. Шахоўскага, які адзначаў, што «ўсе кагнітыўныя (мысліцельныя) працэсы спалучаны з эмоцыямі» [5, с. 22], а «форма слова, у семантыцы і слоўнікавай прагматыцы якога захоўваюцца веды аб усіх яго псіхалагічных, культурных, сітуацыйных, сігніфікатывных і іншых экстралінгвістычных рэферэнцыях, а таксама веды аб камунікатывных моўных (спалучальных і інш.) рэферэнцыях, становіцца статыстычным графічным фіксатарам, які апрадмечвае кангруэнтны эмацыянальны канцэпт і дазваляе ўсім членам дадзенай моўнай групы дыферэнцыраваць адзін эмацыянальны канцэпт ад іншых» [5, с. 25].

На падставе матэрыялу, змешчанага ў Тлумачальным слоўніку беларускай мовы [4], атрымалася вылучыць лексічныя адзінкі, у якіх заключана нацыянальная, культурная, матэрыяльная мадэль светабачання этнасу і якія выступаюць інтэрпрэтатарамі вербалізаванай інфармацыі аб характары працякання і формах праяўлення эмоцыі страху. Даследаванне грунтуецца на адборы і дыферэнцыяцыі лексікі ЛСП «страх», а таксама ўстанаўленні семных сувязей паміж асобнымі ЛСВ.

Намінатыўны корпус ЛСП назойнікаў з цэнтральным семантычным кампанентам 'страх' складаюць словы *боязь* 'адчуванне страху, небяспекі', *баязлівасць* 'уласцівасць, стан боязлівага', *жах* 'моцны страх да знямення', *жахлівасць* 'уласцівасць жахлівага', *жудасць* 'трывожнае пачуццё страху, прадчуванне бяды, небяспекі; жах; тое, што выклікае страх; трагічная з'ява, жахлівае здарэнне', *жудаснасць* 'уласцівасць жудаснага', *паніка* 'непераадольны жах і разгубленасць, якія авалодалі чалавекам або мноствам людзей; перапалох, сумятня, выкліканыя гэтым жахам', *страх* 'пачуццё і стан вельмі моцнага спалоху; боязь; выражэнне, праяўленне трывогі, неспакою, боязі',

фобія 'неадчэпны, назойлівы страх пры некаторых псіхічных захворваннях', *запалоханасць* 'уласціvasць і стан запалоханага', *запалохванне* 'дзеянне паводле знач. дзеясл. *запалохваць* – *запалохаць*', *пужліvasць* 'уласціvasць пужлівага; палахліvasць, страх', *пудліvasць* 'уласціvasць пудлівага'.

Ядзернымі адзінкамі ЛСГ прыметнікаў выступаюць лексемы *баязлівы* 'які ўжо баіцца, нясмелы, палахлівы; які выражае боязь, нясмеласць', *жахлівы* 'які выклікае жых, вельмі страшны; роспачны, поўны жаху; вельмі цяжкі, пакутлівы, трагічны', *жудасны* 'які выклікае пачуццё страху, чаго-н. непрыемнага, пакутлівага, жыхлівага', *страшны* 'які выклікае пачуццё страху', *палахлівы* 'які лёгка палахаецца, боязлівы; які выражае нясмеласць, прасякнуты боязлівасцю', *перапуджаны* 'ахоплены перапудам', *пужлівы* 'які лёгка і сора пужаецца; палахлівы; у якім выражаецца страх, спалох; уласцівы таму, хто пужаецца, палахаецца', *спалоханы* 'ахоплены страхам, жудасцю'.

Група дзеясловаў з катэгарыяльнай семай 'адчуваць страх, бояцца' ўключае словы *баяцца* 'адчуваць страх; апасацца каго-, чаго-н.; знаходзіцца ў стане трывогі', *забаяцца* 'адчуць боязь, страх; спужацца', *жахацца* 'незак. да *жахнуцца*', *жахнуць* 'моцна спалохаць, выклікаць жых.', *палохацца* 'прыходзіць у стан страху, боязі; бояцца; апасацца чаго-н., трывожыцца.', *перапалохацца* 'вельмі моцна спалохацца, напалохацца', *напалохацца* 'адчуць страх, моцна спалохацца', *спалохацца* 'раптоўна адчуць страх, боязь', *запалохаць* 'выклікаць страх, боязь, зрабіць палахлівым, нясмелым', *запалохваць* 'незак. да *запалохаць*', *запалохвацца* 'зал. да *запалохваць*', *пужацца* 'адчуваць страх, палахацца', *напужацца* 'адчуць страх, моцна спужацца; напалохацца', *перапужацца* 'моцна спужацца, напужацца; перапалохацца', *настрашыць* 'навесці, выклікаць страх', *спужацца* 'адчуць страх перад кім-, чым-н.', *спудзіцца* 'адчуць спалох; напужацца, спужацца', *пудзіцца* 'незак. да *пужацца*, *палохацца*', *пудзіць* 'страшыць, пужаць', *прыстрашыць*, *прыпужнуць*, *спудзіць* 'напалохаць, спужаць', *пужаць* 'наводзіць страх, палахаць; прымушаць бояцца каго-, чаго-н., страшыць кім-, чым-н.', *пужнуць* 'аднакр. да *пужаць*'.

На шляху да адлюстравання рэчаіснасці ў мове часта адбываецца перасэнсаванне ўжо існуючых лексічных адзінак праз вобразнае іх засваенне. У якасці новых сэнсаў выступаюць інтэрпрэтаваныя і каштоўнасны арыентаваныя факты навакольнай рэальнасці. Эмацыянальная лексіка страху, утвораная шляхам непраймой (другаснай) намінацыі, дэманструе выпрацаваныя ў грамадстве стэрэатыпы або, наадварот, іх парушэнні.

У ЛСГ назойнікаў можна ўстанавіць наступныя семантычныя мадэлі: уласціvasці фізічных цел змяняць стан (форму) – недахоп ці зніжэнне энергіі пад уплывам моцнага страху: *акамяненне* 'дзеянне і стан паводле знач. дзеясл. *акамянець* (стаць нерухомым, замерці; застыць, аслупянець)'; *стра-та адчувальнасці*, *парушэнне ходу фізіялагічных працэсаў чалавека і жывёл*: *аняменне* 'стан паводле знач. дзеясл. *анямець*', *зняменне* 'стан знямелага', *знямеласць* 'стан знямелага.', *змярцвеласць* 'стан змярцвелага', *змярцвенне* 'стан змярцвелага', *здранцвенне* 'стан паводле знач. дзеясл. *здранцвець*'.

Дыферэнцыяцыя лексікі ў межах дзеяслоўнай групы рэалізуецца праз усталяванне наступных спосабаў набыцця значэння: перайсці ў іншы фізічны стан: *камянець* 'станавіцца нерухомым, застылым; мярцвець', *акамянець* 'стаць нерухомым, замерці; застыць, аслупянець', *здранцвець* 'прыйсці ў стан нерухомасці, знямення ад моцнага перажывання, страху і пад.; замерці'; рэзка, раптоўнае аддзяліць чаго-небудзь: *абарвацца* (тут пра сэрца) 'пра раптоўнае адчуванне трывогі, страху'; утвараць рухі: *дрыжаць* 'адчуваць страх, баяцца каго-н.; Непакоіцца, рупліва аберагаць каго-, што-н.', *трапятаць* 'моцна баяцца каго-, чаго-н.; быць нясмелым, баязлівым перад кім-, чым-н.'

Канататыўны элемент 'страх' адзначаецца ў невялікай колькасці прыметнікаў. У якасці падстаў для пераасэнсавання выступаюць наступныя характарыстыкі: пазбаўлены здольнасцей чалавека: *знямелы* 'пазбаўлены здольнасці гаварыць (ад здзіўлення, страху, нечаканай радасці і пад.); анямелы.'; які стаў цвёрдым, прыняў форму чаго-н.: *акамянелы* 'які стаў нерухомым, замёр; застылы, аслупянелы', *здранцвелы* 'які прыйшоў у стан нерухомасці, знямення ад моцнага перажывання, страху і пад', *аслупянелы* 'які стаў нерухомы ад моцнага ўзрушэння; анямелы ад здзіўлення'; аддалены, прымусова перамешчаны: *загнаны* 'забіты, запалоханы, прыніжаны'.

Аналіз значэнняў дазваляе меркаваць, што ў аснову намінацыі пакладзены псіха-фізіялагічныя адценні розных відаў страху. Найменні, якія фарміруюць ядро ЛСП «страх», абумоўлены псіхалагічнымі поглядамі на вызначэнне дыяпазону адценняў страху, а такія з'яўляюцца *боязь, спалох, апаска, жаж*. Далейшым шляхам з'яўляецца высвятленне тыпаў галінаванняў прыроды страху: «біялагічны – сацыяльны», «эмпірычны – метафізічны».

У дачыненні да канататыўнага спосабу намінацыі можна зрабіць выснову наконт дастаткова абмежаванай колькасці шляхоў пераасэнсавання, паколькі нават сам чалавек, ахоплены страхам, не ў стане выконваць інтэнсіўныя рухі і дзеянні – страх блакіруе працэсы матарыкі, маўлення і мыслення. Падставай для ўтварэння гэтага тыпу найменняў выступаюць пэўныя асацыятыўныя сувязі з прамым значэннем, на аснове якога ажыццяўляецца другасная намінацыя.

Бібліяграфічны спіс

1. Bowlby J. Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger. Vol. II. – London : Basic Books, 1973. – 456 p.
2. Изард, К. Эмоции человека / К. Изард; пер. с англ. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 440 с.
3. Ильин, Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 783 с.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5 т. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1977–1984.
5. Шаховский, В. И. Лингвистическая теория эмоций: монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.